

ARAP BAHARI'NI YENİDEN DÜŞÜNMEK

Günümüzde Arap Baharı'nın başarısız bir süreç olarak lanse edilmesinde bazı ülkelerde ortaya çıkan istikrarsızlığın ve kaotik ortamın rolü bulunmaktadır. Bu nedenle Arap Baharı'ndan önce var olan ve 2011'den beri su yüzüne çıkan değişime yönelik istek ve talepler günümüzde ciddi yara almıştır.

Ferhat PİRİNÇÇİ

Arap Baharı, Tunus ve Mısır'da kısa sürede etkisini gösterdiğinde bölgede demokratik dönüşüme yönelik büyük bir heyecan uandırmıştı. Günümüzde ise ilk dönemdeki o heyecan, yerini ümitsizliğe ve kaotik bir ortama bırakmıştır. Zira dönüşümün yaşandığı ülkelerde süreçler tersine çevrilmeye çalışılmış; protestoların yaşandığı ülkelerde ise rejim değişikliğinin önüne geçmek için kimi zaman siyasal, çoğu zaman da askeri yöntemlere başvurulmuştur. Bu noktada halk hareketlerinin yaşandığı ülkelerde rejimlerin kendini koruma refleksi göstermesi beklenen bir gelişmedir. Ancak rejimlerin refleksleri, süreçlerin akıbetinde tek belirleyici olmamıştır; süreçlerin gelişiminde daha ziyade bölgesel ve küresel aktörlerin tutumları belirleyici olmuştur.

Arap Baharı'na Yönelik Tutumlar

Arap Baharı'nın başlangıcında -deyim yerindeyse- hazırlıksız yakalanan bazı bölge ülkeleri ile küresel güçler, sürecin ilerlemesine paralel olarak pozisyonlarını belirlemişler ve sürece angaje olarak gelişmelerin kontrol dışına çıkmasına engel olmaya çalışmışlardır.

Bu bağlamda bölge ülkelerinin ve bölge dışı güçlerin Arap Baharı'na yönelik yaklaşımlarının dört ana ekseninde yoğunlaştığı söylenebilir.

İlk olarak, içinde Türkiye ve Katar'ın da yer aldığı bazı ülkeler, halk hareketlerinin yaşandığı ülkelerde dönüşümün öncelikle barışçıl bir şekilde ve mevcut rejimin yardımıyla gerçekleşmesi gerektiğini savunmuş; bu durumun mümkün olmayacağını görünce de halk hareketlerinin yanında net bir tavır almışlardır. İkinci olarak, başını Suudi Arabistan'ın çektiği grup, değişim konusunda seçici davranmış ve değişimin kendilerini hayati bir şekilde etkilemeyeceği ülkelerde değişimden yana tavır almıştır. Bu grup, değişimin kendilerine veya hayati olarak gördükleri müttefiklerine karşı az da olsa riskler barındırdığını düşündükleri durumda ise değişime karşı çıkmış ve hatta değişimin yaşandığı ülkelerde süreci tersine çevirmek için yoğun çaba harcamıştır.

Üçüncü olarak, ABD ve İngiltere'nin içinde yer aldığı bazı ülkeler, süreçte tavırlarını değişimden yana aldıklarını açıklamışlar; ancak gelişmelere siyasi ve askeri açıdan müdahil olmakta çekingen davranmışlardır. Harekete geçmeleri halinde uluslararası

Suriye özelinde, rejimin saldırılarının sürmesi ve muhalefetin kendi içindeki organizasyonsuzluğu, IŞİD tehdidiyle beraber istikrarsızlığı büyümüş ve bölgede halk hareketleri yoluyla rejim değişikliği taleplerine şüpheyle yaklaşılmaya başlanmıştır.

toplumu da tetikleyebilecek kapasitede olan bu grup, bunun yerine pasif bir tutum sergilemeyi tercih etmiştir. Dördüncü olarak, içinde Rusya ve İran'ın yer aldığı grup, değişime yönelik net bir karşı duruş sergilemiş ve özellikle Suriye'de değişimin yaşanmaması için siyasi ve askeri açıdan sürece doğrudan müdahil olmuştur.

Arap Baharı'nın Dönüm Noktaları

Arap Baharı bağlamında Tunus, Mısır ve Libya'daki iktidar değişikliklerinin yanı sıra Suriye, Yemen, Bahreyn ve Ürdün gibi ülkelerde de halk hareketleri başlamıştı. Bu ülkelerden Ürdün'de Kral Abdullah, Başbakanı görevden alarak ve bazı sosyal açılımlarda bulunarak protestoların yoğunluğunu azaltmış, Yemen'de Ali Abdullah Salih büyük ölçüde Suudi Arabistan'ın devreye girmesiyle görevini devretmek zorunda kalmıştı. Bahreyn'deki gösterilerde ise Suudi Arabistan öncülüğündeki Körfez ülkeleri asker göndererek protestoların bastırılmasında yardımcı olmuştur. Ancak Suriye'de bütün taraflar açısından durumu kontrol altına almak mümkün olmamış ve süreç bir noktadan sonra iç savaşa dönüşmüştü.

Bu süreçte Arap Baharı'nın geleceğini etkileyen önemli bazı dönüm noktaları olmuştur. Bu dönüm noktaları, tıpkı sürecin başlangıcında olduğu gibi gidişatında da farklı ülkelerdeki gelişmeleri tetiklemiş ve bir bütün olarak bölgeyi ve süreci etkilemiştir. İlk olarak değinilmesi gereken dönüm noktası, Esad rejiminin halk hareketini kanlı bir şekilde bastırma girişimine karşı, bölgesel aktörlerin ve uluslararası toplumun yeterli iradeyi ortaya koymamasıyla yaşanmıştır. Bu irade eksikliğine karşılık, Rusya ve İran ile Tahran destekli Hizbullah, rejimi korumak için

verdikleri siyasal desteğin yanı sıra sahada askeri ve lojistik açıdan aktif bir şekilde Esad yönetimine yardımcı bulunmuştur. Böylece Suriye'de rejimin ağır silahlarla, balistik füzelerle ve hatta kimyasal silahlarla düzenlediği saldırılar sonucunda yaklaşık 250,000 kişi hayatını kaybetmiştir. Ayrıca 2 milyonu aşkın Suriyeli, komşu ülkelerde mülteci haline gelmiş ve 4 milyondan fazlası da ülke içinde yerinden edilmiştir. Bunun yanı sıra, Irak'ta büyük ölçüde Maliki yönetiminin katlanılmaz politikaları sonucunda palazlanan IŞİD, Suriye'de saha kontrolünü ele geçirmiş ve günümüzde sadece Suriye ve Irak için değil, bölge için büyük bir tehdit haline gelmiştir. Oysa bölgesel aktörler ve uluslararası toplum, Suriye'de rejimin sivillere karşı şiddet kullanımına, kitlesel cezalandırmalarına veya kimyasal silah kullanımına karşı net bir tavır sergileyebilseydi, bugün Suriye'deki durumun bu derece karışıklığından bahsetmek mümkün olmayabilirdi.

Değiniilmesi gereken bir başka dönüm noktası, Mısır'da gerçekleştirilen darbedir. Muhammed Mursi, Mübarek'in devrilmesinin ardından Mısır tarihinde ilk defa demokratik bir seçimle göreve gelen bir Cumhurbaşkanıydı ve bu durum, tıpkı Tunus'ta olduğu gibi Arap Baharı'yla başlayan dönüşümün başarıyla sürdürülebileceğinin önemli bir göstergesiydi. Ancak Mursi ve Müslüman Kardeşler hareketi özellikle İsrail, Suudi Arabistan ve Birleşik Arap Emirlikleri (BAE) gibi ülkelerde tehlike çanlarının çalmasına neden oldu. Bu ülkelerden İsrail 'bekle-gör' politikasını izlerken, Suudi Arabistan ve BAE Mısır'daki süreci başlangıçta yavaşlatmak için çalıştı. Nitekim ilk başlarda Mısır'daki sürecin askeri vesayet kontrolünde götürülmesini destekleyen bu ülkeler, Mursi'nin iktidarını tesis etme girişimleri karşısında süreci tersine çevirmek için yoğun çaba harcadılar ve nihayetinde 3 Temmuz 2013'te General Sisi tarafından düzenlenen darbe ile amaçlarına ulaştılar. Böylece Mursi devrilip hapsedilirken, Müslüman Kardeşler hareketinin üzerine gidildi ve Mursi yanlısı barışçıl gösteriler Ağustos ayındaki saldırılarla kanlı bir şekilde bastırıldı. Askeri yönetimin yaptığı saldırılar sonucunda binlerce insan hayatını kaybedip on binlercesi tutuklanırken, Arap Baharı'nın belki de en önemli ülkesinde süreç tersine çevrilmiş oldu.

Arap Baharı'nda önemli dönüm noktalarından birisi de Libya'da gerçekleşti. Demokratik bir yapıya en yakın seçimini son olarak 1965'te yapan Libya, Kaddafi'nin devrilmesinin ardından Ulusal Kongre

Suudi Arabistan'ın başını çektiği grup açısından Müslüman Kardeşler hareketi güvenlikleştirilerek, sadece Mısır'da değil; bölge genelinde geleneksel yapılara yönelik en büyük tehdit olarak lanse edilmiştir. Riyad yönetimince Müslüman Kardeşler bölgedeki radikal örgütlerden daha tehlikeliymiş gibi gösterilmiştir. Bu durum ise siyasal İslami akımların Mısır özelinde ve Ortadoğu genelinde baskı altına alınmaları için bir meşruiyet çerçevesi gibi sunulmuştur.

seçimlerini 2012 Temmuzunda başarılı bir şekilde gerçekleştirmişti. Aşiretler arasında ve milis kuvvetlerin kendi içinde devletin şekli ile iktidarın paylaşımına yönelik tartışmalar olmakla beraber, süreç Libya'da da istikrarlı bir şekilde ilerlemekteydi. Ancak iç mücadelenin yanı sıra Suriye'de dönüşüm sürecinin sancuları ve özellikle Mısır'da sürecin tersine çevrilmesi, Libya'daki dengeleri de etkilemiştir. Bu noktada Sisi yönetimindeki Mısır ve Suudi Arabistan desteğiyle Trablus'taki yönetime karşı bir karşı-devrimci hareket ortaya çıkmış ve Libya, bir sene önceki durumundan daha istikrarsız hale gelmiştir.

Bu dönüm noktalarından özellikle Suriye ve Mısır'daki gelişmeler, Arap Baharı'yla beraber oluşan dönüşüme yönelik destek ve beklentiyi ciddi bir şekilde sarsmıştır. Suriye özelinde, rejimin saldırılarının sürmesi ve muhalefetin kendi içindeki organizasyonsuzluğu, IŞİD tehdidiyle beraber istikrarsızlığı büyütmüş ve bölgede halk hareketleri yoluyla rejim değişikliği taleplerine şüpheyle yaklaşılmaya başlanmıştır. Zira bölge halklarında, barışçıl gösterilerin rejim tarafından şiddet kullanılarak kanlı bir şekilde bastırılması aşamasında, uluslararası topluma ve bölgesel aktörlere güvenilmeyeceği algısı oluşmuştur. Bundan da önemlisi, halkta böylesi bir aşamada ortaya çıkacak uzun süreli bir istikrarsızlığın ve kaotik ortamın, zaten zorluklar içinde olan yaşamlarını daha da çekilmez hale getirmesi kaygısı oluşmuştur. Bu durum, şüphesiz en fazla mevcut rejimlerin işine gelmektedir ve rejimin devrilmesi halinde kargaşanın oluşacağı; bu nedenle mevcut düzene karşı bir başkaldırının olmaması gerektiği alt mesajı çeşitli yöntemlerle halka işlenmekte ve bir anlamda uygulanan baskıların gerekçesi olarak sunulmaktadır.

Mısır'daki gelişmeler perspektifinden bakıldığında ise bölgedeki geleneksel yapılar açısından Arap Baharı sürecinin tersine döndürülebileceği görülmüştür ve

bazı ülkelerde mümkünse bir daha dönüşüm yaşanmaması için gerekli önlemler alınmaya çalışılmaktadır. Bu noktada Suudi Arabistan'ın başını çektiği grup açısından Müslüman Kardeşler hareketi güvenlikleştirilerek, sadece Mısır'da değil; bölge genelinde geleneksel yapılara yönelik en büyük tehdit olarak lanse edilmiştir. Riyad yönetimince Müslüman Kardeşler bölgedeki radikal örgütlerden daha tehlikeliymiş gibi gösterilmiştir. Bu durum ise siyasal İslami akımların Mısır özelinde ve Ortadoğu genelinde baskı altına alınmaları için bir meşruiyet çerçevesi gibi sunulmuştur. Ancak bu hareketlerin baskıyla üstüne gidilerek ortadan kaldırılmaya çalışılması kolay değildir. Zira meşruiyetlerini halktan almayan geleneksel rejimlerin neredeyse tümünde, bu akımların halk nezdinde önemli bir karşılığı bulunmaktadır ve destek görmektedir.

Sonuç olarak, Arap Baharı Ortadoğu'da artık sürdürülemez hale gelen rejim merkezli yapılara büyük bir meydan okuma olmuştu. Kökleri Soğuk Savaş'ın başına, hatta Birinci Dünya Savaşı sonrası döneme kadar dayandırılabilir bu yapılardan oluşan bölgesel sistemde ciddi bir dönüşüm ihtiyacı bulunmaktayken 2011 yılına kadar bu dönüşümün ne zaman veya nasıl olacağı gibi konular belirsizliğini korumuştur. Günümüzde Arap Baharı'nın başarısız bir süreç olarak lanse edilmesinde bazı ülkelerde ortaya çıkan istikrarsızlığın ve kaotik ortamın rolü bulunmaktadır. Bu nedenle Arap Baharı'ndan önce var olan ve 2011'den beri su yüzüne çıkan değişime yönelik istek ve talepler günümüzde ciddi yara almıştır. Ancak bu durum, değişime yönelik ihtiyacın ortadan kalktığı anlamına gelmemelidir. Bölgesel aktörler ile uluslararası toplumun hareketsizliği ve bazı ülkelerin yoğun müdahaleleri sonucunda bu sürecin ertelendiği ancak sona ermediği söylenebilir. ○

Doç. Dr., Uludağ Üniversitesi